

RESTITUIRI

TRAIAN BRĂILEANU

DESPRE CONDIȚIUNILE CONȘTIINȚEI ȘI ALE CUNOȘTINȚEI

PARTEA A TREIA: FIXAREA LIMITELOR CUNOȘTINȚEI

I. EUL

1. Condițiunile cunoștinței

Stabilind rolul vorbirii pentru comunicare am câștigat o bază pentru evitarea de neînțelegeri. Căci, demonstrând într-un mod cât se poate de clar că nici un cuvânt și nici o judecată formulată prin vorbire nu poate să redea altceva decât un raport între elemente, am pus capăt tuturor încercărilor de a reda prin vorbire – sau alte mijloace de comunicare – existența reală sau realitatea existenței. Vorbirea (ca și toate gesturile unui corp) nu este decât terminarea unei succesiuni continue a elementelor prinsă în noțiunea „individului”. Identitatea elementelor ne-a dat posibilitatea de a constata existența, pentru a cărei realitate n-am putut găsi altă formulă decât continuitatea producțiunii prin care se manifestă cauza.

Pentru a spune ce este cauza e nevoie ca producțiunea să fie terminată, ca nici o schimbare să nu se mai poată ivi. Conștiința individuală se prezintă, în adevăr, ca terminare a producțiunii și dă loc la judecata care este expresia noțiunii corpului.

În aceste condițiuni, putem afirma că corpul este efectul real al cauzei productive, având posibilitatea de a constata corpul ca senzație sau reprezentare, fără a pretinde o știință a corpului, deci a efectului real care ar spune ce este cauza.

Filosofia antispeculativă a avut tot dreptul să nege că noi putem vorbi de cauză în alt înțeles decât cel al succesiunii elementelor. [81] Noțiunea cauzei nu face asupra intelectului nostru o impresie mai adâncă decât orice altă noțiune. Se înțelese doar că noi putem afirma și nega toate în lume. În această privință suntem independenți. Dar problema metafizică începe la punctul unde încetează libertatea noastră și noi înșine suntem aruncați în curgerea neîntreruptă al producțiunii continue. Acest punct este fixat prin noțiunea corpului. Noi nu putem ști și nu putem spune ce este corpul. Dar constatând că există, zicem că este sau senzație sau reprezentare, iar limita cunoștinței noastre e fixată în mod evident prin identitatea elementelor, adică prin faptul că orice corp este pentru sine senzație, care senzație pentru alt corp este reprezentare.

În înțeles metafizic deci, știința noastră despre tot ce este nu diferă de știința altui corp, fie animal sau corp anorganic. Căci, dând un exemplu, o piatră are despre noi aceeași știință ca și noi despre dânsa. Comunicarea căldurii, lovirea și distrugerea etc. sunt expresii de raporturi identice pentru toate corpurile. Am putea zice, în mod paradoxal, că deosebirea stă în neștiința noastră ce este piatra, deoarece noi suntem în stare să prindem individualitatea afară de noi numai prin faptul că individualitatea noastră proprie ne este garantată prin distanțarea noastră continuă, deci neînțeleasă, prin separațiunea continuă de celelalte corpuri. Existența noastră individuală e tot atât de condiționată de existența pietrei, precum este condiționată existența acesteia de a noastră.

Noi suntem și trebuie să rămânem cu totul neorientați asupra începutului și încetării existenței individuale. Dar putem afirma cu evidență că, în limitele trase de noțiunea existenței individuale, știința noastră este e x p r e s i a realității. Este cu totul indiferent, dacă această știință se referă la funcțiunea unui atom, a unui „stat de celule” sau a unei lumi. Și în limitele oricărei alte noțiuni știința noastră este expresia realității, numai cu deosebirea că celelalte sunt condiționate în mod absolut de apariția s i m b o l u l u i efectului real, prin urmare orice judecată care este expresia unei astfel de noțiuni va fi neadevărată și va fi adevărată antiteza sa, dacă exprimă un raport între elemente negat în mod real prin producțiunea cauzei. [82]

Ca exemplu aproximativ amintim v i s u l. Recunoașterea „nerealității”, a „neadevărului” visului, care s-a petrecut numai în timp, se face prin antiteza spațiului la deșteptare, prin regăsirea de sine a individului. Dar aplicarea acestor categorii e posibilă numai prin faptul că orice s c h i m b a r e ce s-a petrecut în vis a f o s t c o n s t a t a t ă , și că subordonarea visului în mod exclusiv sub categoria timpului este falsă. În altfel somnul ar fi identic cu moartea și deșteptarea n-ar fi posibilă. Ceea ce face ca visul să fie declarat nerealitate este faptul că în somn senzația care urmează unei reprezentări nu simbolizează „individualitatea” omului, ci poate numai, vorbind în metafore, individualitatea „unui departament celular”. Numai sub categoria relativității, adică a comparației părților corpului cari iau parte la acțiunea visată, putem vorbi și de intensitatea senzației care istorisește ce visează individul și care senzație este pentru noi reprezentare. Lipsa conștiinței în somn rezultă din faptul că senzațiile individului care înregistrează schimbările ce se petrec în complexul său de reprezentări (care senzații sunt pentru noi, cari cercetăm fenomenul, pulsul, digestiunea, temperatura, apăsarea exercitată de obiectele pe cari doarme omul etc.) nu separă î n t r e g individul de lumea din afară, sau, ceea ce este identic, nu permit plasarea completă a elementelor în dimensiunea a treia, deoarece mișcarea individului este abreviată; această „imperfecțiune” se constată abia prin intervenirea separațiunii complete a individului la deșteptare.

În înțeles obiectiv însă, totdeauna când în succesiunea elementelor se ivește o schimbare, î n t r e g individul se separă și ia parte la acțiunea visată. Excluderea uneia sau a mai multor părți ale corpului individului pentru a explica intensitatea scăzută a c o n ș t i i n ț e i se face numai prin faptul că g e s t u r i l e celui ce doarme

sunt insuficiente pentru a ne comunica visul. Numai unele gesturi, apărarea cu mâna, strigăt sau geamăt, vorbirea în somn, ne pot desluși întrucâtva asupra visului.

În același mod cum se face la copil încetul cu încetul distanțarea întreaga a Eului propriu de lumea din afară, așa și la omul dezvoltat gradele de intensitate ale conștiinței, în stare trează, în somn, hipnotism, halucinație, boală nervoasă, [83] în cazul nimicirii unui simț etc., se pot constata prin localizarea senzațiilor sale (cari sunt reprezentările noastre), adică prin deosebirea sau individualizarea părților corpului, prin fixarea de anumite „simțuri”.

Dar această localizare nu ne poate explica nicicând conștiința mai mare sau mai mică, ci individualitatea este o noțiune fixă și unitară, care ne permite a opera cu individul-senzație sau reprezentare ca conținut al științei noastre.

Individul este identic cu simțul, dacă simțul este acea noțiune care ne permite a constata un raport între elemente.

Să cercetăm simțul vederii. Toate obiectele, între care și corpul nostru, sunt, după teoria științei optice, sau vizibile sau invizibile. Vizibile sunt toate corpurile care emană sau reflectează lumina în parte; invizibile sunt corpurile transparente, deci care permit trecerea luminii, mai departe și sursa de lumină și obiectul care reflectează toată lumina, precum și corpul care absoarbe toată lumina.

Din punctul de vedere al posibilității văzutului este admisibil să identificăm emanațiunea și reflectarea; efectul trebuie să fie acela sub toate împrejurările. Și putem zice: orice obiect ce emană (sau reflectează) lumină se oglindește în celelalte obiecte, în care înțeles noi vedem în orice obiect oglindindu-se totalitatea obiectelor ce-l înconjoară în măsura în care reflectează lumina căzută pe el din partea celorlalte obiecte.

Ar rezulta că orice schimbare intervenită în împrejurimea corpului ar schimba icoana sa prinsă prin simțul vederii, și, fiind nevoiți să admitem o schimbare continuă, corpul văzut s-ar schimba și el în continuu fără ca noi să putem fixa icoana sa individuală. Și, în adevăr, operând cu corpul ca efect real și perceptibil al cauzei productive ajungem la postulatul terminării complete a producției, și numai prin adoptarea unor forme apriori, cum a făcut-o Kant, se poate încerca o explicare a conștiinței.

În limitele noțiunii corpului, putem însă stabili dependența individualității unui corp perceput de raportul de succesiune între corpul-senzație și corpul-reprezentare. Identitatea elementelor [84] ($R=S'$) ne permite a plasa în afară de noi obiectele, deci a construi dimensiunea a treia. Noi ca corp real, ca efect al cauzei productive, suntem supuși schimbării continue, nicicând terminate. Dar noi ne desprindem din continuitate prin faptul că orice senzație e limitată de o reprezentare și orice reprezentare e limitată de o senzație.

Deci, fixarea imaginii individuale a corpului, în exemplul de mai sus, este în mod absolut, dependentă de construcțiunea continuă a dimensiunii a treia, de senzația care suntem noi când avem reprezentarea „corpului văzut”. Acest raport este, repetăm aci, identic cu noțiunea corpului. Ochiul ca „aparat optic” nu

poate explica vederea, care ca orice „simț” poate da o cunoștință numai sub condițiunea separațiunii continue a individualității noastre de lumea din afară prin mișcarea în spațiul în trei dimensiuni.

Simțul se poate localiza, iar prin localizarea sa sunt date „predicatele” corpurilor, ca raporturi constatate între „părțile” corpului nostru și obiectele din afară, dar o parte din corpul nostru nu ne poate da o știință despre ceea ce este. Percepția corpului individual prin vedere sau alt simț este rezultatul mișcării continue în spațiu, a schimbării „distanței” între noi și obiectele din afară, care se petrece prin mișcarea corpurilor (mișcarea noastră sau a obiectelor).

2. Diferențierea elementelor

Dacă totalitatea datelor ar putea fi constatată, ar înceta orice judecată, orice raport între date. Această constatare ar fi conștiința de sine a totalității, a universului, în care conștiința nu s-ar ivi nicio schimbare, deoarece totalitatea ar fi unitate absolută.

Să ilustrăm cele spuse printr-o alegorie. Să ne închipuim că într-un moment conștiința noastră ar putea cuprinde totalitatea evenimentelor din viața noastră (atât cele trecute cât și cele viitoare). În acest moment ar cădea toate hotarele și noi am sta în mijlocul absolutului. Nici o schimbare n-ar mai fi posibilă, nici timp, nici spațiu, nici mișcare și nici liniște; categoria relativității ar fi anulată. Cea mai mică schimbare însă, dispariția celei [85] mai mici părțicele din această conștiință absolută ar pricinui o revoluțiune întreagă și ar da naștere la toate noțiunile, cu care operăm acuma.

Anume, dispariția unei părțicele are drept urmare individualizarea ei, punerea unui raport între ea și restul rămas, și recunoașterea știrbirii și a imperfecțiunii restului.

Această recunoaștere ne-ar da noțiunea timpului, – deosebirea între ce a fost și ce este. Părțicica dispărută a rămas în conștiința totalității, dar ca ceva ce este afară de totalitate, deci în spațiu; iar controlul că în adevăr o părțicică a dispărut e posibil numai dacă în momentul schimbării se constată că restul rămas este identic cu sine.

Și e clar, că după dispariția unei părțicele, echilibrul nu se mai poate restabili, decât odată cu dispariția totalității sau regăsirea de sine a totalității ca „nerealitate”, ca fenomen al conștiinței sale proprii.

Dacă dispariția părțicelei ar rămânea neconstată, adică nu s-ar pune raportul de nerealitate și realitate între ea și rest, atunci nu poate fi vorba de o c o n ș t i i n ț ă a „totalității” și de „parte”, ci restul ar reprezenta totdeauna totalitatea; am fi nevoiți să construim o altă conștiință care ar constata în fiecare moment dacă nu a dispărut nimic și atunci totalitatea ar forma conținutul acestei conștiințe, care urmărește schimbările ce se petrec, – iarăși numai în temeiul recunoașterii continue a identității restului.

Și, în adevăr, s-ar putea crede că numai aceste două posibilități sunt date ca punct de plecare pentru analiza completă a datelor, adică sau ne identificăm cu

conștiința a tot ce este și pretendem a fi „Absolutul conștient de sine” sau punem conștiința noastră ca o parte mică a conștiinței de sine a totalității, care parte, în sfera sa, controlează, în temeiul identității individualității proprii, schimbările ce se ivesc.

Dar, dacă ar exista o „totalitate conștientă de sine”, orice dispariție a unei părțicele este imposibilă, dat fiind că această părțicică trebuie să aibă și dânsa conștiința sa de sine parțială, sau totalitatea trebuie să fie și „unitate continuă”. E doar clar că noțiunea „totalitate”, concepută ca *r e a l i t a t e*, exclude dispariția unei părți, ba chiar pozițiunea unei părți, dar tot atât de [86] clar este că realitatea nu ne poate fi dată sub noțiunea totalității și că noțiunile de „totalitate” și „parte” sunt dependente una de alta, adică totalitatea nu se poate concepe altfel decât ca suma părților și nici partea altfel decât ca diviziune a totalității.

Deci totdeauna e dată totalitatea până când nu se constată că ea este o parte, sau, partea reprezintă totdeauna totalitatea până când nu se constată adevărata totalitate – și aceasta pentru orice conținut.

E deci fără importanță și numai un joc de cuvinte, o alegorie, dacă zicem că conștiința noastră ne dă „totalitatea” sau numai o „parte din totalitate”. Nici noțiunea conștiință nu ne spune nimic, ceea ce se înțelege, dacă vorbim de „Absolutul conștient de sine” și „Absolutul inconștient”. Exemplul de mai sus a demonstrat numai puțința de a construi cu noțiuni abstracte, antitetice, orice combinațiuni.

Noțiunea „conștiință” nu este altceva decât însuși raportul de succesiune al elementelor. Întrebuințată ca „predicat”, această noțiune nu însemnează nimic „pentru sine”, ci este o parte a simbolului reprezentat prin acea judecată. „Eu am conștiință”, „piatra n-are conștiință”, „toți oamenii au conștiință” etc. sunt terminări de raporturi între anumite elemente sau începutul unor raporturi.

În viața zilnică cuvintele își împlinesc datoria foarte bine, iar în filosofia speculativă trebuie să se lase chinuite și protestează numai prin rezistență pasivă, immobilizând intelectul.

Noi cerem pentru analiza noastră numai recunoașterea evidenței principiului identității $A = A$, pentru orice conținut al lui A , care zice că, dacă A nu s-a schimbat, atunci A a rămas același, identic cu sine, și nici o schimbare nu s-a ivit.

Și, repetăm, acest postulat al nostru cuprinde alte două postulate, și anume, ca cel ce nu recunoaște evidența acestui principiu să nu discute mai departe cu noi, și ca cel ce recunoaște evidența lui să admită consecințele isvorâte în mod logic.

Și prima consecință a fost că formularea principiului identității pentru orice conținut este o judecată identică cu raportul de succesiune al elementelor. Și fiind felul conținutului fără importanță pentru admiterea evidenței, am zis că punem ca conținut [87] întreg complexul de date (pe cari le-am „numit” elemente), iar constatarea identității acestor elemente e posibilă numai prin diferențierea complexului (sau a tuturor elementelor) în senzații și reprezentări. Prin acest fapt am creat realitatea și nerealitatea și toate „funcțiunile” intelectuale.

Rămâne întrebarea: „ce s u n t elementele?”

Dar, această întrebare isvorăște și poate isvorî de abia după diferențierea elementelor, cari pentru sine, ca date necategoriale, sunt indiferente, și dacă diferențierea nu s-ar ivi, nici o judecată n-ar fi posibilă, deci nici o schimbare, nicio întrebare și niciun răspuns. Ci ar fi numai un complex A de elemente, iar pentru a se constata că este, acest complex trebuie să se diferențieze, să intre într-un raport de succesiune, să se dezbină în realitate și nerealitate, în ceea ce este și ceea ce a fost, în senzație și reprezentare. Prin urmare, răspunsul la întrebarea: ce sunt elementele? nu poate fi decât: elementele sunt sau senzații sau reprezentări.

Repet aci, că expunerile noastre sunt numai într-atâta adevărate și dare, întrucât judecățile îmbrăcate în cuvinte permit reconstruirea seriilor de senzații și reprezentări ce s-au ivit în complexul A, care cuprinde, în temeiul identității elementelor, și reprezentările seriilor de senzații și reprezentări ce se vor putea forma prin aceste cuvinte în alte subiecte.

Spre a înlesni această reconstruire voi încerca a ilustra iarăși prin alegorii cele spuse, dat fiind că vorbirea este o părțică ruptă din tabloul întreg al complexului de elemente.

În urma diferențierii elementelor sunt date noțiunile spațiului și a timpului. Realitate, se poate zice, este spațiul, care totodată, ca „prezent real”, este antiteza timpului, iar timpul este antiteza spațiului ca „trecut” și „viitor” și, prin acest fapt, timpul reprezintă nerealitatea.

Dar, vom trebui să admitem că complexul de date nu este în timp și nici nu este în spațiu, ci că spațiul și timpul sunt noțiunile a căror expresie este constatarea diferențierii complexului A, a dezbinării complexului A în „realitate” și „nerealitate”, senzație și reprezentare. [88]

Nu ajungem la o mai mare claritate, dacă zicem că complexul A prins în mod exclusiv sub noțiunea spațiului, sau în mod exclusiv sub noțiunea timpului, este continuitate, dar se poate ca acest termen să placă unora mai mult.

Complexul A constă dintr-atâtea elemente câte se constată că conține; el e terminat odată cu terminarea constatării, el e unitate dacă nu se constată raporturi între părți, și multiplicitate, dacă se constată raporturi între părțile sale.

Altă formulare ar fi: conștiința noastră este punctuală, este continuitate, este totdeauna și nicicând terminată. Elementele nu sunt în conștiința noastră, nu sunt în spațiu, nu sunt în timp. Dar ele se constată a fi senzații în spațiu, reprezentări în timp și ca senzații și reprezentări ele constituie conținutul conștiinței noastre, căci constatarea elementelor este identică cu pozițiunea realității și nerealității, a spațiului, timpului și a tuturor raporturilor posibile.

Posibilitatea de a constata elementele, de a face analiza complexului de date, de a formula judecățile prin vorbire se sprijină pe diferențiere și minimul constatării este constatarea identității, este recunoașterea evidenței judecăței $A = A$ – pentru orice conținut.

Pentru acest motiv toate sistemele filosofice de până acuma, fie speculative sau antispeculative, dogmatice sau critice, au fost nevoite să proclame primatul unei categorii și să caute realitatea absolută, adică elementul în stare indiferentă. Și

vom înțelege acuma, că cei ce declară că senzațiile sunt datele prime¹ și singura realitate, iar reprezentările sunt imagini șterse, miniaturi, ale realității, nu s-au apropiat mai mult de adevăr decât cei ce pretind că adevărata realitate este Absolutul transcendent sau Existența pură. Căci, orice r a p o r t c o n s t a t a t poate forma baza pentru explicațiuni, iar neînțelegerile se ivesc numai prin faptul că unii cer recunoașterea priorității unui raport în temeiul stabilității sale mai mari, sau chiar absolute, fie prin ipostazierea unei [89] categorii sau prin formarea de sume ce constau din elemente omogene.

Sistemele filosofice care pretind a da u l t i m a a n a l i z ă a datelor se opresc la senzații și încearcă să arate că cunoștința noastră constă din combinațiuni de senzații. Pentru a putea forma seriile de judecăți sau schimbările în complexul de senzații date trebuie să se admită ca raport fundamental paralelismul între subiect și obiect², spre a se putea construi restul categoriilor. Rămân, se înțelege neexplicabile o mulțime de „principii” și „noțiuni” d. e. conștiința, memoria, asemănarea etc., și în urmă, solipsismul se poate învinge numai prin pozițiunea fenomenalismului, a cauzalității transcendente (Wahle), prin așa numita „introiecțiune” (Avenarius), prin adoptarea idealismului sau a materialismului extrem.

Senzațiile au fost subsumate sub categoria extensității („senzațiile sunt extensități”), iar prin seriile stabile de senzații se formează ceea ce numim noi cunoștință, iar stabilitatea rezultă din raportul între simț și obiect. E clar că pretinsa „dizolvare” a Eului ca unitate psihologică trebuie să se mărginească la tragerea de hotare în spațiul cu două dimensiuni format de senzațiile extensive. Dar dizolvarea depinde de admiterea unității și ea se poate face numai în sfera unității, ca să nu se piardă „raportul fundamental” între subiect și obiect, între creier și obiectul ce-i afectează.

Noi putem da analiza completă a datelor, sprijinindu-ne pe principiul identității, care el însuși isvorăște din raportul între date. Diferențierea elementelor în senzații și reprezentări este raportul fundamental pentru cunoștința n o a s t r ă. Acest raport este identic cu judecata conținută în principiul identității.

3. Analiza Eului

După diferențierea întregului complex de elemente, adică după ce s-a dat condițiunea minimă pentru formularea unei judecăți, Eul poate constata toate schimbările în sfera sa, sau Eul [90] poate constata toate raporturile între elementele diferențiate, care raporturi sunt identice cu judecățile posibile. Eul este s u m a p o s t u l a t ă a elementelor diferențiate, care sumă nu se poate forma, deoarece un element nu poate fi dat și ca senzație și ca reprezentare, ci numai *sau* ca senzație

¹ Discuțiunile asupra senzațiilor „simple” și deosebirea sau identificarea lor cu intuiția, cât și toate combinațiunile cu percepția care adesea este numită reprezentare, fenomen etc. rămân fără importanță și sunt numai detalii și deosebiri construite pentru un s i s t e m anumit.

² Acest paralelism poate fi pur fenomenal, sau se poate construi un nex cauzal între creier și obiect; depinde de formularea categoriei cauzalității.

sau ca reprezentare. Constatând că întreg complexul de elemente este, vom constata sau întreg complexul de elemente ca senzații sau întreg complexul de elemente ca reprezentări, sau acest complex va fi o sumă mixtă de senzații și reprezentări.

Dacă e dat complexul de elemente ca senzații, avem realitatea pură și atunci: sau în această realitate nu se petrece nici o schimbare sau în această realitate se ivește o schimbare. În cazul dintâi avem judecata $A_s = A_s$, adică constatarea identității complexului cu sine însuși, în cazul al doilea schimbarea poate privi numai dispariția unui element (ca senzație) și avem judecata $a_s + b_s + c_s + d_s \parallel a_s + b_s + c_s + d_r$, adică se constată că elementul d a devenit nerealitate, reprezentare; în acest caz complexul de elemente este o sumă $a_s + b_s + c_s + d_r$ în care realitatea e reprezentată prin $a_s + b_s + c_s$, iar nerealitatea prin d_r . Dacă vrem să explicăm cele spuse, trebuie să întrebuițăm iarăș alegorii. Cuvintele „senzație” și „reprezentare” nu spun nimic și nici nu ne dau dreptul de a pune din capul locului senzațiile ca realitate și reprezentările ca nerealitate. Dacă avem complexul întreg de elemente și nu intervine nici o schimbare, vom avea o continuitate de raporturi de succesiune prin care se constată identitatea complexului; această continuitate nu ne o putem închipui altfel decât că A_r (sau A_s) rămâne tot timpul reprezentant al complexului de elemente A , sau: noi avem numai conștiința continuității, a identității complexului, dar niciodată judecata că acest complex ce rămâne neschimbat este realitate sau nerealitate, senzație sau reprezentare.

Ca exemple aproximative putem aduce contemplațiunea, d. e. uitarea de sine înaintea unui tablou sau închipuirea curată, amintirea intensivă a unei situațiuni, sau visul.

„Uitarea de sine” ar fi pozițiunea complexului A de elemente, care se constată că a fost senzație prin trecerea unui element în grupul reprezentărilor și prin constatarea identității [91] restului. Deci, noi vom zice că tabloul este senzație, dacă îl comparăm cu alt tablou dat ca reprezentare, ca „amintire”; dacă între ochiul nostru și tablou intră alt obiect prin care tabloul, în întregime sau în parte, este acoperit, rămânând partea acoperită ca reprezentare. Amintirii intensive sau visului îi urmează deșteptarea, adică trecerea complexului de reprezentări în întregime sau în parte la realitate.

Somnul fără visuri sau moartea le-am putea numi „starea elementelor în indiferență”, adică anularea posibilității de a constata un raport, de a avea o judecată. Întreruperea somnului prin vis pune posibilitatea constatării elementelor, tot așa întreruperea somnului prin deșteptare (când „nu știm unde suntem”), iar deosebirea între senzații și reprezentări, realitate și nerealitate este dată, când complexul de elemente este o sumă mixtă, când visul e dat ca amintire, ca ceva neexistent, sau când la deșteptare din somnul fără visuri „ne orientăm”, deci când realitatea intră în raport de coexistență cu ceea ce a fost realitate înaintea adormirii.

În „suma mixtă”, în raportul de coexistență a senzațiilor și reprezentărilor, noi știm ce este senzație și ce este reprezentare, ce-i realitatea și ce-i nerealitatea, în temeiul raportului de succesiune a întregii acestei sume, prin constatarea identității

complexului A de elemente dat ca sumă mixtă, în care singura schimbare posibilă nu este dispariția unui element, ci trecerea unei senzații în grupul reprezentărilor sau invers, constatându-se la această schimbare și identitatea restului de senzații sau reprezentări.

Prin această trecere s-au întâmplat două lucruri: prin înmulțirea sau micșorarea grupului de senzații s-a schimbat raportul între senzațiile rămase neschimbate, iar prin micșorarea sau înmulțirea grupului de reprezentări s-a schimbat raportul între reprezentările rămase neschimbate.

Trecerea dintr-un grup în altul ne dă noțiunea realității și nerealității, știința despre ce este și ce a fost, iar schimbarea raporturilor sus zise este *m i ș c a r e a*.

Dacă complexul A este omogen (sau senzațiune sau reprezentare), noțiunea timpului nu există, dar există mișcarea (prin [92] schimbarea raportului fără alterațiunea sumei, care nu-i nicicând posibilă), iar dacă complexul A este o sumă mixtă, avem posibilitatea mișcării în grupul de senzații și în cel de reprezentări (fără alterațiunea sumelor parțiale) și avem noțiunea timpului prin micșorarea sau înmulțirea sumelor parțiale.

Dar nici timpul, nici mișcarea nu se pot concepe pentru sine, adică constatarea mișcării este identică cu constatarea timpului. Și anume: dacă complexul A este omogen și constă d. e. numai din senzații (contemplațiunea unui vultur care plutește în cercuri în văzduh sau a mării „liniștite” în mișcare monotonă), noi nu vom avea noțiunea timpului, ceea ce e identic cu afirmațiunea că schimbarea raportului între senzații n-a fost constatată, iar noțiunea timpului o avem, dacă d. e. se ivește reprezentarea situațiunii începutului contemplațiunii (la câte ore am venit sau unde era soarele etc.) sau a unei situațiuni intermediare; dacă complexul A constă numai din reprezentări, avem același lucru: în vis se petrec acțiuni, mișcări, schimbări ale raportului de reprezentări, dar noi nu avem noțiunea timpului decât prin deșteptarea la realitate, când avem reprezentarea situațiunii înainte de adormire, sau reprezentarea visului ca realitate.

În exemplul al doilea, adică în vis, am putea avea noțiunea timpului, dacă visul ar fi deșteptarea din realitate, anume dacă visul ce începe ar fi continuarea visului înainte de întreruperea sa prin realitate, care vis ar fi dat ca reprezentare (ca ce a fost) și pus în relațiune de timp cu visul ce este, sau realitatea antecedentă ar fi dată ca reprezentare, ca neexistență și pusă în relațiune de timp cu „visul-realitate”.

Continuitatea realității și nestabilitatea visului e dată pe baza construcțiunii unui raport stabil între senzații și reprezentări, care raport este dimensiunea a treia. Deșteptarea din contemplațiune este numai completarea acestui raport, deșteptarea din vis este pozițiunea acestui raport.

Dar, amândouă exemplele de mai sus, ca toate exemplele date până acuma, sunt numai reconstrucțiuni prin vorbire. Repet acest lucru pentru a se avea totdeauna în vedere că expunerea [93] prin vorbire cere posesiunea, dacă putem zice așa, a acestor noțiuni.

Dacă admitem că în complexul de elemente se pot ivi toate combinațiile posibile, prin trecerea senzațiilor în reprezentări și invers, deci prin diferențiere (căci numai astfel putem constata schimbări), noi zicem că aceste combinațiuni sau raporturi formează cunoștința noastră. Și am ajuns la rezultatul că numai într-un complex mixt (de senzații și reprezentări) este dată condițiunea unei cunoștințe.

Prin urmare, nici contemplațiunea pură, nici visul nu cuprinde această condițiune, dar noi constatăm contemplațiunea ca un „fost” raport curat de senzații, care, numai fiind terminat prin o reprezentare, se c o n s t a ț ă ; iar visul îl constatăm ca un fost raport de reprezentări terminat prin o senzație.

Pentru a arăta geneza cunoștinței noastre fixate prin noțiuni, trebuie să facem regresul la starea de indiferență a elementelor. Anulând spațiul și mișcarea, vom avea pozițiunea: Complexul A este omogen, sau elementele n-au nici o dimensiune. Starea de indiferență încetează prin intervenirea mișcării, adică prin fixarea de h o t a r e între elemente. În acest stadiu nu există nimic decât un mozaic, un caleidoscop, care se schimbă în continuu. Pentru a se c o n s t a t a elementele, e nevoie ca o parte a acestui mozaic să iasă din spațiul cu două dimensiuni, reprezentat prin mozaic, în a treia dimensiune. Geneza dimensiunii a treia este desprinderea părții mozaicului, pe care o numim c o r p u l n o s t r u . Prin mișcările corpului, prin senzațiile deosebite în mod fundamental de schimbările în caleidoscopul bidimensional, se constată că o parte unitară a complexului de elemente este dincoace de restul rămas u n d e e s t e . Totalitatea acestui rest, în cursul schimbărilor ce se ivesc, formează cunoștința individului, care e dată prin diferențierea elementelor în senzații și reprezentări, în temeiul anulării continue a spațiului prin timp și în temeiul limitării continue a timpului prin spațiu.

Noi constatăm prin mișcarea corpului nostru, sau a părților din corpul nostru, că mozaicul rămâne totdeauna complet, deși corpul nostru sau o parte a ieșit din el; căci l o c u l în mozaic care fusese umplut de corpul nostru nu rămâne gol, ci acest loc [94] e umplut prin reprezentarea obiectelor acoperite de corpul nostru. În urmă, toate părțile mozaicului, nu se mișcă prin fluctuațiunea hotarelor în spațiul bidimensional, ci prin aceea că ies în a treia dimensiune și sunt mai „aproape” sau mai „departe” de noi și mai departe sau mai aproape de restul fix, deci: părțile mozaicului sunt plasate peste olaltă și nu lângă olaltă, și totdeauna partea acoperită de altă parte prin mișcarea ei e u m p l u ț ă cu reprezentarea părții acoperite.

Nu mai pe baza senzațiilor nu se poate constata nimic. De abia trecerea de senzații în sfera reprezentărilor, ca senzații care „au fost”, ne dă posibilitatea de a constata schimbarea limitelor între senzații, prin faptul că locurile unde au fost aceste senzații în cursul schimbărilor sunt fixate prin reprezentările corpurilor, indivizilor, sau în general, ale obiectelor, care rămân, r e a l e , în spațiu. Prin construcțiunea dimensiunii a treia am câștigat continuitatea existenței obiectelor în spațiu.

Observațiunea dezvoltării intelectului la copii în lunile prime ale vieții ne va înlesni să facem, în temeiul mișcărilor observate la ei, reconstruirea celor ce se petrec în conștiința lor. Dar și această observațiune este, se înțelege, numai o

alegorie, o imagine, și noi nu putem da mai mult decât o încercare de a transcrie în cuvinte mișcările copilului.

În primul stadiu de dezvoltare a intelectului, trebuie să ne închipuim că realitatea copilului cade toată în mozaicul bidimensional. Prin mișcarea corpului său se deprind, mai apoi, cu încetul părți din complexul de date, care constituiesc corpul copilului și în urmă celelalte corpuri. Pentru recunoașterea corpului în trei dimensiuni ca existență continuă e nevoie să se înlătuiească fixarea completă a individualității proprii, deci ca un grup de senzații să fie legat de un grup de reprezentări (de foste senzații): în modul acesta se plasează toate extensitățile în mișcare „peste oaltă”.

Numai lipsa unei analize complete și omisiunea principiului diferențierii explică deosebirea radicală între pozițiunea kantiană că „spațiul în trei dimensiuni este o noțiune apriori” și între empirio-criticism care afirmă că „singura realitate este o combinațiune [95] de senzații” și că numai această realitate constituie temeiul cunoștinței noastre.

Ambele pozițiuni sunt la fel neadmisibile. Kant s-a lăsat amăgit de geometrie, care își întemeiază operațiunile sale pe anularea deosebirei între senzații și reprezentări, identificându-le pentru a ajunge la „intuiția abstractă”, pe când empiriștii încearcă să arate că „senzațiile” sunt elementele din care s-au format noțiunile. Și, în urmă, reușesc a arăta că, dacă e dată mișcarea, e dat și spațiul și timpul, fără a observa că aceste noțiuni sunt identice, astfel încât ajungem la adâncă știință că, dacă e dat spațiul, atunci e dat timpul.

Rămâne să fixăm ca rezultat al cercetărilor noastre, că nici senzațiile nici reprezentările nu sunt pentru sine în stare a ne da o cunoștință, ci numai combinațiuni fixe, raporturi stabile între senzații și reprezentări.

Analiza făcută în partea întâia a acestei lucrări ne-a arătat schema acestor raporturi. Noțiunile spațiului și timpului ni s-au înlătuieșat ca un raport între senzații și reprezentări, din care au rezultat realitatea și nerealitatea, corpul și intelectul ca părți ale Subiectului. Realitatea și nerealitatea în înțeleșul criticismului și al vieții practice este anularea diferențierii elementelor în suma Subiectului și dezbinarea acestei sume în individul care cugetă și lumea obiectivă. Conținând amândouă aceste părți și senzații și reprezentări, a urmat o confuziune continuă între noțiunile realitate și nerealitate, iar pentru a le distinge întrucâtva, s-au făcut subdiviziuni, pe baza de raporturi mixte sau pure (paralelismul întemeiat pe ipoteza fiziologică, logica bazată pe raportul de reprezentări, psihologia pe raporturi mixte etc.).

Toate grupurile de senzații (în care senzațiile într-un raport anumit) au fost combinate cu reprezentările din sfera Subiectului și au dat raportul de coexistență, în temeiul căruia am format noțiunea mișcării, a spațiului, a timpului, a corpului. Dacă constatăm din întreg complexul un raport stabil C, care este corpul nostru, noi zicem că e corp numai intrând acel grup de senzații în raport cu un grup de reprezentări, care raport este construcțiunea dimensiunii a treia; iar ca să zicem corpul nostru, tot restul de reprezentări intră în raport [96] de coexistență

cu corpul, care devine al nostru; aceste reprezentări, puse în relațiune cu restul senzațiilor, formează noțiunea spațiului umplut cu alte corpuri, iar numai raporturile de senzații le-am pus ca bază pentru comunicarea intelectuală.

Trebuie să avem totdeauna înaintea ochilor că cunoștința noastră e posibilă numai când e dat raportul de coexistență între elementele diferențiate. Ceea ce este clar și evident în analiza datelor, devine confuz și neclar când facem sinteza, când vrem să fixăm noțiunile, care formează cunoștința. În sfera Subiectului, în raportul de coexistență, separațiunea este lesne de stabilit, dar primul pas la facerea sintezelor ne-a aruncat într-un haos de combinațiuni, pe care le putem desluși numai prin scoaterea completă a Eului empiric și punerea sa în raport cu lumea obiectivă.

Prin acest gest am creat altă realitate, adică pe cea a corpurilor în spațiu și avem pozițiunea:

Orice raport de senzații și reprezentări, întemeiat pe dimensiunea a treia, care este identic cu raportul stabil între Eul empiric și lumea obiectivă, este constatarea realității.

Am șters deci toate raporturile curate de reprezentări, visurile și fantezmele, în realitatea creată am ridicat deosebirea între senzații și reprezentări, afirmând identitatea elementelor.

Înțelegem acuma pentru care motiv în toate analizele de până acuma, în criticele cunoștinței, în psihologie și logică, cuvintele senzație și reprezentare n-au un înțeles bine definit, și sunt schimbate întreolaltă, sunt identificate sau sunt înlocuite prin alte cuvinte tot atât de neclare. Rezultatele isvorâte dintr-o analiză necompletă și o terminologie neprecisă sunt destul de cunoscute. Reprezentare și intuiție, percepție, concepție și senzație sunt amestecate fără alegere sau sunt definite după bunul plac al filosofilor.

Mai ales în urma cercetărilor fiziologice, a constatării paralelismului între funcțiunile nervilor și schimbările în lumea obiectivă, așa numita psihologie fiziologică și psiho-fizica au început [97] a clădi ipoteze peste ipoteze și au construit un nex causal, unde nu se poate constata altceva decât raporturi de succesiune.

Pentru descrierea acestor raporturi fiziologia a dat un material bogat și prețios, dar ea n-a putut da explicațiunea intelectului, cum nu a putut-o da nici empiriocriticismul. Prin omisiunea principiului diferențierii nu se poate ajunge decât la ipoteze nedovedite sau la pozițiunea fantastică a unei lumi transcendente.

4. Cantitatea și calitatea

Principiul diferențierii ne-a arătat singura cale pentru deducția tuturor categoriilor. Scoaterea sa nemijlocită și evidentă din principiul identității ne dă posibilitatea să facem și pentru concluziunile isvorâte din el regresul la principiul identității.

În „Fundamentele filosofiei raționale” am schițat țesătura raporturilor între elementele diferențiate, iar în expunerile din capitolele precedente am demonstrat

că toată conștiința și cunoștința noastră se întemeiază în mod exclusiv pe diferențierea elementelor în senzații și reprezentări și că, anulând diferențierea (ceea ce putem face numai în mod alegoric), am exclus și posibilitatea unei judecăți, unei acțiuni conștiente.

Nedumerirea și îndoiala care ne stăpânește în privința problemei „ce sunt elementele indiferente” ne îndeamnă într-una să controlăm valabilitatea ecuației $R = S'$ și a concluziunii pe care se sprijină comunicarea intelectuală. Această îndoială a împins la toate cercetările fizice și metafizice și controlul asupra conținutului numirilor și noțiunilor.

Noi putem afirma că „elementele formează substratul cunoștinței noastre”, și anume prin faptul că se diferențiază, iar prin postularea sumei elementelor diferențiate, a sumei senzațiilor și reprezentărilor, deci prin anularea identității elementelor, am creat continuitatea conștiinței care este Eul, iar prin postularea succesiunii între senzațiile și reprezentările coexistente am creat „Subiectul”. Sau, formulând cele de sus în mod abstract, vom zice: orice succesiune nu poate fi concepută [98] decât ca coexistență dezbinată și orice coexistență nu poate fi concepută decât ca succesiune persistentă; cu alte cuvinte, timpul și spațiul sunt noțiuni antitetice.

Prin urmare, diferențierea complexului de elemente este condițiunea pentru posibilitatea trecerii de la cantitate la calitate și întors, sau raportul între senzații și reprezentări poate fi demonstrat prin raporturi între cantități și calități, întrucât nici una din aceste noțiuni nu poate fi concepută fără cealaltă. Greșeala fundamentală a sistemelor filosofice de până acuma a fost că datele au fost considerate sau cantitate pură, sau calitate pură, sau ceea ce este o greșeală încă mai mare, ca o combinațiune a amândurora.

Rezultă cu evidență din expunerile noastre că ceea ce este cantitatea este raportul de coexistență între senzații și reprezentări, iar calitatea raportul de succesiune între elementele diferențiate.

Din pozițiunea datelor considerate cantități a rezultat aplicarea formulelor matematice în psihologia fiziologică și metafizica materialistă, din pozițiunea datelor pur calitative a isvorât „fenomenalismul”. Se-nțelege că în ambele cazuri a fost nevoie de a construi, pentru explicarea noțiunii complementare, ipoteze, sau de a declara că această noțiune este „transcendentă”, subiectivă etc.

Prin formule matematice nu se poate demonstra nici o cunoștință. O pozițiune ca $A = a + b + c + d$ poate avea numai scopul de a simplifica scrierea, de a arăta în mod aproximativ un raport între elemente. Diferențierea nu e o dezbinare a elementelor în cantități și calități, căci nici senzația nici reprezentarea nu este calitate sau cantitate pură. Ci, numai cunoștința noastră, raporturile între senzații și reprezentări, ne dă numirea de calitate și cantitate pentru comunicarea acestor raporturi (pentru reconstruirea raporturilor în sfera altui Subiect).

Absurditatea conceperii datelor ca fiind cantități reiese îndată ce începem cu aplicarea formulelor matematice (care sunt valabile numai pentru cantități) pentru construirea „legilor universale”.

Dacă complexul A este cantitate, pentru explicarea raporturilor între părțile sale avem teoria atomului înzestrat cu forță, și scriem

$$A = x \cdot e \text{ [99]}$$

A fiind invariabil (totalitatea), x este infinit de mare, e infinit de mic, $A = \infty \cdot e$. Dar, A rămâne invariabil, adică infinit de mare, pentru orice valoare a lui e ; prin urmare, e poate să fie și infinit de mare și avem $A = \infty \cdot \infty$, sau $A = e$, ceea ce e o contradicție, deoarece e este numai o parte a lui A . Ipoteza eterului nu ne scoate din încurcătură. Dacă zicem că o parte (finită) a infinitului este compusă din atomi (materia), iar cealaltă parte (infinită) este indivizibilă în mod mecanic sau chimic, căpătăm formula $A = x \cdot e + \infty$. Dar produsul $x \cdot e$ este rezultatul transformării eterului în materie. Un minim al intelectului însă ajunge pentru a face concluziunea absolut sigură că „dacă se admite posibilitatea transformării eterului în materie, sau distragerea atomului («radioactivitatea»)”, aceasta dovedește divizibilitatea eterului și, prin urmare, rațiunea ne permite a scrie din capul locului pentru eter $= \infty \cdot e$. Și avem, pentru univers, formula $A = x \cdot e + \infty$. $e = e(x + \infty)$; iar în cazul acesta rămâne inexplicabil pentru ce motiv e ar fi infinit de mic, când o cantitate infinit de mare ne face același serviciu.

Se va zice că atomul e numit infinit de mic numai în raport cu simțurile noastre. Dar atunci și Universul infinit de mare este numai în raport cu simțurile noastre infinite de mare; iată că atât atomul cât și universul așteaptă, pentru a fi percepute, numai perfecționarea instrumentelor cu care se fac experimentele!

Nici datele calitative nu dau un rezultat mai bun. Dacă complexul A este declarat calitate pură, formulele matematice sunt neaplicabile, formarea unei sume de calități este absurdă. De la complexul-calitate nu putem trece nici când la cantitate, deoarece având pozițiunea $A = E$, elementele în A sunt calitativ omogene, deci nu se pot deosebi.

Dacă ne închipuim că nu ne-am deștepta nicicând din contemplațiune, avem un exemplu aproximativ pentru complexul-calitate. A rămâne același chiar dacă se schimbă cantitativ, adică A se schimbă în spațiu fără ca schimbarea să poată fi constatată în timp, ceea ce e identic cu afirmațiunea că raportul de coexistență între senzații și reprezentări e anulat. Am avea deci în spațiu $A = E$, $A = E_2$, $A = E_3$, iar în timp pozițiunea neschimbată $A = A$. [100]

Pentru a ieși din aceste contradicții (totdeauna cu scopul de a demonstra posibilitatea cunoștinței pe baza datelor) s-a zis: datele (senzațiile) sunt cantitativ-extensive, iar calitativ-intensive, de unde ar urma că ele sunt cantitativ și calitativ identice, deoarece extensivitatea nu poate fi altfel concepută decât ca o calitate, iar intensitatea ca o cantitate, adică extensivitatea este expresia cantității ca continuitate, iar intensitatea este expresia calității ca sumă.

E clar că această combinațiune este numai o încercare de a trece peste greutatea explicațiunii, ce este calitatea și cantitatea sau pe baza căror raporturi sunt date aceste noțiuni. Și încercarea se dovedește a fi o simplă sofismă; căci ceea

ce ar trebui dovedit e cuprins în numire. A construi cantitatea și calitatea din elemente care au predicatul cantității și calității este numai un joc de cuvinte, iar experimentarea și aplicarea formulelor matematice este întemeiată pe construcțiunea cantității și calității isvorâtă din judecăți, care sunt, la rândul lor, raporturi de elemente diferențiate³.

Noi am arătat că orice raport calitativ postulează un raport cantitativ și invers, adică orice raport ce se ivește este cunoștință sau judecată, iar noțiunile sunt numirea sau, în general, fixarea acestor raporturi sau judecăți.

Prin urmare noi nu putem zice că senzațiile sau reprezentările sunt cantități sau calități, ci spunem: cantitatea și calitatea sunt noțiuni, raporturi între senzații și reprezentări, și anume: raporturile de coexistență între elementele diferențiate le-am numit cantitate, raporturile de succesiune calitate, iar amândouă se anulează reciproc în temeiul identității elementelor: raportul de succesiune $A_r \parallel A_s$ postulează un raport de coexistență $A_r + A_s$.

Deci conceperea complexului A ca sumă $a + b + c + d$ se va înțelege astfel, că orice raport între elementele diferențiate [101] arată ambele momente: atât succesiunea, cât și coexistența, atât calitatea, cât și cantitatea. În mod schematic formațiunea sumei va putea fi demonstrată printr-o serie de raporturi care arată deosebirea calitativă a elementelor și identitatea lor cantitativă, ceea ce derivă din faptul că suma este formată din elemente cantitativ deosebite (în succesiune) însă calitativ identice (în coexistență).

$$\begin{array}{l} \text{Seria de raporturi} \\ a_r \parallel a_s \\ a_r \parallel a_s + b_s \\ a_r + b_r \parallel a_s + b_s + c_s \text{ etc.} \end{array}$$

Însemnează, – anume $a_r \parallel a_s$: a este identic cu sine – și se constată a fi sau reprezentare sau senzație, deci este d. e. senzație; $a_r \parallel a_s + b_s$: mai este o senzație b_s , care e cantitativ deosebită de a_s , deoarece în caz contrar am avea ecuațiunea $a_s = b_s$ și raportul de succesiune $a_r \parallel a_s + a_s$ –, iar deosebirea cantitativă se constată prin anularea identității calitative, prin raportul de succesiune $a_r + b_r \parallel a_s + b_s + c_s$ care înregistrează această deosebire. În sfârșit, raportul $a_r + b_r + c_r + d_r \dots + n_r \parallel a_s + b_s + c_s + d_s \dots + n_s$ zice: sunt senzațiile $a_s + b_s + c_s + d_s \dots + n_s$ care formează o sumă în temeiul deosebirii cantitative și formează o continuitate în temeiul identității calitative, dar deosebirea cantitativă este identică cu raportul care anulează identitatea calitativă, iar identitatea calitativă se constată prin raportul care anulează identitatea (sau unitatea) cantitativă.

Și tot complexul este în privința calitativă continuitate, în privința cantitativă sumă, sau: complexul este unitate până ce nu se constată că constă din părți.

³ Kant a postulat aprioritatea categoriilor, pentru motivul că pe de o parte n-a putut trece în analiza sa peste dezbinarea subiectului în Eul empiric și lumea obiectivă, pe de altă parte a cunoscut că aceste noțiuni trebuie să fie date înainte de această dezbinare, deoarece ele sunt condițiunea tuturor judecăților în sfera Subiectului.

5. Eul

Au dispărut hotarele între materie și spirit, corp și intelect, de care s-au sfârâmat cele mai geniale argumentațiuni, cele mai ingenioase sofisme. Mă închin înaintea geniilor și admir măreția și somptuozitatea clădirilor lor, în care sălășluște universul infinit. Și e o dovadă mai mult pentru genialitatea măștrilor, că ei înșiși au uitat să intre în palat după ce l-au isprăvit. În loc să închidă ușa de dinăuntru, au închis-o stând afară. [102]

Eu am încercat să clădesc o casă modestă, cu mai puțină genialitate, însă cu mai multă prevedere.

Și iată tot misterul: piatra cu care încep a clădi casa dispore îndată ce o așez – și totuși este; iau altă piatră și o așez – dispore și ea și totuși este, și iau pietre, una după alta – și dispore toate și totuși sunt; și sunt atâtea pietre câte număr. Și un palat frumos se ridică: și pietrele nu mai sunt, ci palatul este și dispore; iar în palat sunt eu și mulți alții, și sunt grădini și toate lucrurile câte le cunosc și le numesc, și când zic că sunt, au dispărut și totuși sunt.

Și Eu care așez piatră întâi dispore cu ea și totuși sunt; așez a doua piatră și dispore; și clădesc întreg palatul și dispore cu el – și palatul e s t e cu toate în el.

Și iată că ies din palat și poarta se închide.

Și Eu, care am zidit palatul, nu sunt Eu care zic că „Palatul este și Eu sunt”.

Ci Eu, care am zidit palatul, sunt o piatră din palat.

Și sunt mulți care zic: „Palatul este și eu sunt”.

Și adevăr vorbesc.

II. DEZBINAREA EULUI

Am văzut că A_r nu este un produs (efect) al lui A_s , nu „iese” din A_s , ci A_s este A care este, iar A_r este A care a fost; și, neintervenind nici o schimbare, A a rămas A ; și nici A_r , nici A_s nu sunt părți din A , nici nu sunt produse ale lui A ; ci A_s este A care este și A_r este A care a fost.

Iar pentru a se constata „ceea ce este și ceea ce nu este”, adică pentru a constata distanța a b (Fig. 9), e absolută nevoie să formăm suma $A_r + A_s$. Toată conștiința și știința noastră stă în năzuința de a fixa această distanță.

Dacă A_s ar fi continuitate (totalitate), am avea pozițiunea $A = A_s$; A ar fi determinat și am putea zice că A_s este realitatea absolută (substanța, materia, ideile, zeitatea, forța etc.). Dar atunci identitatea lui A este evidentă numai pentru conținutul A_s , deoarece tot ce este afară de A_s este nerealitate, este o realitate [103] condiționată de A_s ⁴; A_r ar fi efectul sau emanațiunea, sau o manifestare oarecare a lui A_s .

⁴ Teoria lui Fichte despre „Eul absolut” ca singurul conținut posibil al lui A , isvorește din această concluziune greșită.

Dar A nu este determinat, adică nici când nu putem judeca „ A este A_s și nu este A_r ”, fiind că orice judecată se referă totdeauna la continuitatea lui A , pentru orice conținut al său, la identitatea lui A și nicicând la realitatea sau nerealitatea lui A_s sau A_r . Judecata de mai sus este absurdă, deoarece tinde a restrânge valabilitatea principiului identității pentru un conținut anumit. A nu a rămas A fiind că este A_s , sau fiind că nu este A_r , ci A_s este A care este și A_r este A care a fost.

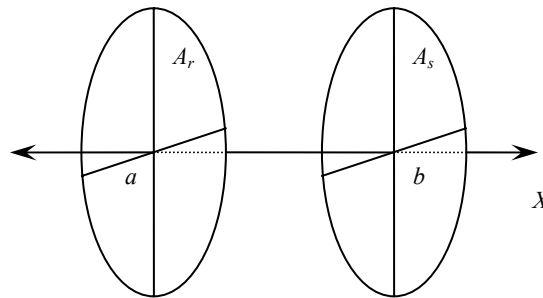

Fig. 9.

Punând pentru A complexul întreg de date, am postulat ca condițiune minimă pentru constatarea identității acestui complex diferențierea lui A , și am numit pe A care este „senzație”, iar pe A care a fost „reprezentare”.

Nu se poate reclama realitate absolută pentru A_s sau A_r (deci identitatea lui A_s sau A_r cu A); raportul $A_r \parallel A_s$ e judecata pe care se sprijină numai evidența principiului identității, din care judecată însă isvorăște neapărat postularea sumei $A_r + A_s$ sau postularea constatării totalității datelor. Postularea sumei nu este altceva decât anularea identității lui A și formarea de judecăți care isvoresc din principiul diferențierii. Raportul pe care se [104] întemeiază aceste judecăți îl putem scrie $A / R+S'$ adică se constată a fi totalitatea reprezentărilor și senzațiilor.

Pentru a se ajunge la constatarea identității lui A , a continuității sale, A trebuie să devină sau A_r sau A_s , ceea ce se întâmplă dacă S sau R devine zero. Dispărând R sau S în întregime, a încetat diferențierea lui A , care diferențiere rămâne acuma ca postulat, ca condițiune pentru evidența principiului identității, pentru admiterea continuității lui A . Seriile de judecăți posibile încep cu pozițiunea sumei $R + S$ și sunt terminate prin raportul de succesiune $A_r \parallel A_s$.

Ilustrând pentru intuițiune cele spuse, zicem, în fig. 10.

Planul A , care reprezintă complexul de elemente, se diferențiază, ceea ce zice că acest plan se mișcă paralel cu sine în direcțiunea $o x$, în direcțiunea $o y$ și rotează în modul indicat în figură, rămânând ca punct fix numai o . Mișcările acestea sunt imposibile, adică noi nu putem ilustra diferențierea prin intuiție, ca mișcare a complexului A , ci de aici urmează că: dacă în A nu s-a schimbat nimic $A = A$, iar dacă a intervenit o schimbare este un $A_r + A_s$ constatat în temeiul

succesiunii $A_r \parallel A_s$; și A_s ar fi expresiunea totalității știute, care a rămas identică cu sine, dacă nici o schimbare nu se mai întâmplă. Intervenind de fapt o serie de schimbări, noi le înregistram sub „noțiunea” [105] sau „judecata” raportată la identitatea totalității existenței $A / R+S'$, substituind pentru R și S reprezentările și senzațiile date în cursul schimbărilor. A rămâne totdeauna invariabil (totalitate) și variabile sunt numai raporturile de succesiune între R și S , care raporturi sunt identice cu judecățile posibile isvorâte din noțiunea fixată prin formula $A / R+S'$. Dacă R sau S devine zero, încetează orice judecată.

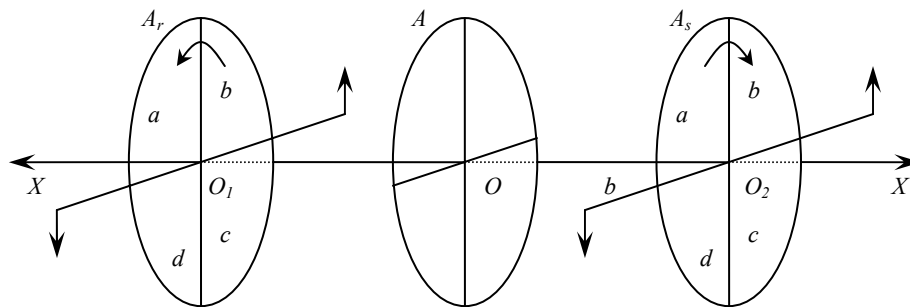

Fig. 10.

Speculațiunea cu realitatea absolută și nerealitatea fenomenelor trebuie să rămână stearpă. Numai de dragul tradițiunii am numit complexul de senzații realitate, iar complexul de reprezentări nerealitate, zicând că A_s este A care este, iar A_r A care a fost (deci nu este). Noțiunea realității este pozițiunea $A / R+S'$, iar Raportul $R \parallel S$ rămâne ca condițiune pentru orice altă judecată și pentru formarea oricărei alte noțiuni.

În general $R + S$ este expresia noțiunii spațiului, iar $R \parallel S$ cea a noțiunii timpului. Mișcarea este schimbarea continuă a raportului între R și S ; ea este identică cu constatarea timpului în spațiu. Iar dacă avem timpul, spațiul și mișcarea, restul noțiunilor și orice speculațiune metafizică, logică etc. este lesne de construit.

Dacă R sau S devine în adevăr zero, nici o judecată – în lumea noastră – nu e posibilă, iar de câte ori A se diferențiază și e dat raportul $R \parallel S$, care raport este constatarea oricărei schimbări, e dată continuitatea conștiinței, identitatea Eului care judecă.

Numai printr-o analiză inexactă a datelor s-a identificat Eul empiric, Individul, cu Eul postulat ca totalitate a datelor. Reiese în mod evident din expunerile noastre că Eu, individul care trăiesc și judec și vorbesc, nu am un rol mai mare în raporturile ce se ivesc, decât orice alt individ: pomul, casa, piatra etc.

Ci importanța vieții individuale și deosebirea de clase între indivizi stă în deosebirea reconstruirii raporturilor constatate între elemente în temeiul unei părți date din ele. Fixarea părții unui raport, constatată ca manifestare a unui corp, ne dă posibilitatea de a reconstrui restul raportului. Și între manifestațiunile

sau mișcările corpului omenesc se [106] fixează, între altele, vorbirea ca parte integrantă dintr-un raport ce are loc între elemente, iar orice manifestațiune identică a altui om dă posibilitatea comunicării intelectuale.

Deducțiunea completă a comunicării intelectuale prin care e dată dezbinarea Eului este următoarea:

În raportul $A / R+S'$, A rămânând invariabil, putem scrie ca simbol al raportului de coexistență $R + S$, cu condițiunea ca această sumă să fie numai determinațiunea lui A . S reprezintă în fiecare raport ce se ivește numai partea prezentă din A în timp, iar în spațiu planul colorat numit intuiție. Trecerea de la un raport la altul e dependentă de anularea continuității intuiției în spațiu, deci de mișcare, iar mișcarea este postularea continuității intuiției în timp, adică postularea identității sumei $R + S$. Dar, pe de altă parte, trecerea de la un raport la altul depinde de anularea continuității reprezentărilor în timp, deci de mișcare, iar mișcarea este, în acest caz, postularea continuității reprezentărilor în spațiu.

Ceea ce însemnează: oricând o senzație a dispărut, s-a produs o mișcare, iar senzația devenită reprezentare, a rămas totuși în spațiu (acolo unde este). Înlocuirea unei senzații prin alta și postularea continuității complexului de senzații în spațiu este crearea dimensiunii a treia; și oricând o reprezentare a dispărut, s-a întâmplat o mișcare, iar reprezentarea devenită senzație totuși a rămas în timp (atunci când a fost).

Suma $R + S$, intervenind ca condițiune a constatării schimbărilor ce se petrec raportul $R \parallel S$, se poate scrie pentru judecățile A, B, \dots în următorul mod:

A) $R + S$

B) $R_1 + S_1$ ($R_1 = R \pm a_r, S_1 = S + a_s$)

C) $R_2 + S_2$ ($R_2 = R_1 \pm b_r, S_2 = S_1 + b_s$)

etc. etc.

Limita judecăților fiind $R = 0$ sau $S = 0$, putem scrie pentru

B) $a_r + S_1$ sau $R_1 + a_s$

C) $a_r + b_r + S_2$ sau $R_2 + a_s + b_s$

X) $a_r + b_r + c_r + \dots x_s$

sau $x_r \dots + d_s + c_s + b_s + a_s$ [107]

sau, devenind $R = 0$, avem suma $a_s + b_s + c_s + \dots x_s$

și, devenind $S = 0$, avem suma $a_r + b_r + c_r + \dots x_r$, din care rezultă $A = A$.

Dar sumele $a_r + b_r + \dots x_r$ și $a_s + b_s + \dots x_s$ s-au format numai în temeiul seriei de raporturi A) B) C) etc. și ele reprezintă prin urmare numai posibilitatea de a judeca sau constata că orice complex de reprezentări sau senzații este compus din părți, iar pentru a constata în adevăr o parte (a_r) avem numai raportul $a_r + S$, în care a_r reprezintă totalitatea complexului R , și așa pentru fiecare parte; în consecință, dacă R devine zero, avem numai S , și dacă S devine zero, avem numai R ; iar S și R devin sume sau discontinuități numai prin raportul $R + S$ ($R \parallel S$); deci numai dacă e dat un astfel de raport, se poate constata S sau R , se poate constata cantitate, calitate, spațiu, timp și toate categoriile.

Având o serie de raporturi între R și S

I. $R + S$

II. $R_1 + S_1$ etc.,

vom zice, că trecerea de la un raport la altul e posibil (cum am arătat mai sus) numai dacă în $R + S$ a avut loc o schimbare, care privește și pe R și S; și pe baza raportului $R \parallel S$ stabilim că orice schimbare în R are ca urmare o schimbare în S, și invers, deci R devine R_1 totdeauna când S devine S_1 , și invers.

De fapt s-a ivit succesiunea $R + S \parallel R_1 + S_1$ sau $R + S \parallel (R \pm a_r) + (S \dots a_s)$, adică schimbarea ce se constată privește numai un element, care fiind dat d. e. în $R + S$ ca senzație a devenit în $R_1 + S_1$ reprezentare. Iar devenind o senzație, s-a petrecut o mișcare în spațiu (rămânând elementul ca reprezentare în timp), devenind reprezentare s-a petrecut o mișcare în timp (rămânând elementul ca senzație în spațiu), ceea ce se mai poate formula astfel: orice reprezentare devenită senzație este reprezentare prezentă, și orice senzație devenită reprezentare este senzație trecută sau: $a = a$ fără privire la spațiu și timp.

Dacă mișcarea s-a petrecut în timp, adică a_s a devenit a_r , în S s-a ivit o dezbinare, o diminuare cantitativă și a rămas S_1 , iar dacă mișcarea s-a petrecut în spațiu, adică a_r a devenit a_s , în R s-a întâmplat o dezbinare și a rămas R_1 , sau cu alte cuvinte [108], raportul de succesiune postulat între senzații și reprezentări în orice complex de senzații și reprezentări este expresia priorității senzațiilor în timp și a priorității reprezentărilor în spațiu, ceea ce se mai poate formula: timpul este constatarea succesiunii senzațiilor, spațiul este constatarea coexistenței reprezentărilor. Dacă anulăm spațiul, e dată continuitatea senzațiilor în timp, dacă anulăm timpul, e dată continuitatea reprezentărilor în spațiu, și e evident că aceasta este numai altă formulare pentru principiul $A = A$ și postularea diferențierii complexului de elemente ca condițiune minimă pentru a judeca. Pentru a avea o judecată, e nevoie ca continuitatea lui S în timp să fie terminată prin spațiu și continuitatea lui R în spațiu să fie terminată prin timp, de unde reiese că orice raport $R + S$ ($R \parallel S$) este expresia faptului că spațiul este limita pentru timp, iar timpul limita pentru spațiu sau în orice raport $R + S$ ($R \parallel S$) - S reprezintă limita succesiunii senzațiilor în timp, iar R limita reprezentărilor în spațiu.

Aplicând aceste rezultate pentru demonstrațiunea trecerii de la raportul $R + S$ la $R_1 + S_1$ reprezentată prin $R + S \parallel (R \pm a_r) + (S \dots a_s)$, de unde a urmat că schimbarea constatată privește elementul a, rămâne ca limită în timp $S + a_s$ sau limită în spațiu $R + a_r$.

Pentru intuiție aceste raporturi s-ar înfățișa în următorul mod (Fig. 11).

De la raportul $R + S$ putem trece la alt raport numai dacă în $R + S$ se ivește o schimbare, adică nici R, nici S n-a [109] rămas același. Și nu s-a putut ivi altă schimbare decât $R + S \parallel (R \pm a_r) + (S \pm a_s)$; dar noi năzuim să formăm suma $R + S + R_1 + S_1$, ceea ce însemnează că: sau punctul o_1 a rămas fix, iar o_2 s-a mișcat până la o_3 (în distanța a_r); sau că punctul o_2 a rămas fix, iar o_1 s-a mișcat până la o_3 (în distanța a_s)⁵.

⁵ În fig. 11 se va adăuga: distanța $S_1S = o_1o_2 = a_s$, $SR = o_2o_3$, $R = o_1o_3 = a_r$.

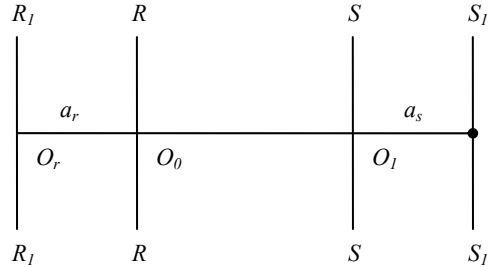

Fig. 11

Noțiunea timpului reclamă stabilitatea punctului $o_{,,}$, noțiunea spațiului stabilitatea punctului $o_{,,}$. Intervenind schimbarea, ea s-a produs în temeiul anulării timpului sau în temeiul anulării spațiului prin mișcare. Și, dacă schimbarea s-a produs în timp, punctul $o_{,,}$ s-a mișcat până la $o_{,,}$ în distanța a_s . Fixarea punctului $o_{,,}$ în spațiu restabilește noțiunea timpului prin limitarea ei prin spațiu; a_s a rămas însă în spațiu acolo unde a fost, deci în $o_{,,}$. Spațiul deci n-a devenit mai mare, căci $o_{,,}$ a rămas fix, dar a „trecut” timp, în care distanța $o_{,,}o_{,,}$ a crescut cu $o_{,,}o_{,,}$. Dacă schimbarea s-a produs în spațiu, punctul $o_{,,}$ s-a mișcat până la $o_{,,}$ în distanța a_r , ceea ce înseamnă că limita spațiului s-a schimbat; a_r a rămas însă în timp, atunci când a fost, deci în $o_{,,}$. Prin acest fapt n-a trecut timp, dar spațiul a devenit mai mare, adică distanța $o_{,,}o_{,,}$ a crescut cu $o_{,,}o_{,,}$.

Rămâne neexplicat, însă, cum poate deveni din $R R_1$ sau din $S S_1$, căci dacă $o_{,,}$ rămâne fix, în S nu se poate schimba nimic, prin urmare nici în R , iar dacă $o_{,,}$ rămâne fix, în R nu se poate schimba nimic, deci nici în S .

Dezlegarea rezultă din considerațiunea că fiecare judecată ce se enunță, fiecare raport prin care se constată o schimbare, este o trecere peste limitele sferei Subiectului (a Eului dat ca raport de coexistență). Luându-se ca bază raportul fix $R \parallel S$ nici o judecată nu poate atinge stabilitatea lui $R + S$. Ivindu-se o schimbare, deci judecata $R \parallel a_s$ sau $S \parallel a_r$, a_s este numai distanțarea lui $R + S$ în spațiu de un S' cum și a_r este distanțarea în timp a lui $R + S$ de un R' .

Raportul $R + S$ luat ca bază este Eul empiric, omul care judecă, se mișcă etc. Dacă în R sau în S se schimbă ceva, nu sunt Eu, omul care se schimbă, ci schimbarea se petrece afară de mine. Pentru a constata această schimbare, eu care judec [110] trebuie să zic că sunt sau R (intelect), sau S (corp) și pentru a judeca sau constata că s-a produs o schimbare, Eu trebuie să rămân stabil sau ca R , sau ca S . Eu fiind R , constat schimbarea în S , eu fiind S constat schimbarea în R ; în cazul dintâi S este afară de mine este un $S + a_r$, în cazul al doilea R este afară de mine este un $R + a_s$, prin care fapt schimbarea constatată în S , care s-a ivit fără intervențiunea mea care sunt R , înseamnă totuși o îmbogățire a lui R , a intelectului meu, iar schimbarea constatată în R și s-a întâmplat fără intervențiunea mea care sunt S , înseamnă o îmbogățire a lui S , o senzație a corpului meu.

Și putem zice: în cazul când schimbarea s-a produs în S, R constată reacțiunea corpului și s-a produs o percepție prin simțuri, în cazul când schimbarea s-a produs în R, S constată reacțiunea intelectului prin rațiune.

Voi încerca să dau exemple pentru cele spuse.

Un nour mânat de vânt acoperă luna; un om alunecă pe stradă și cade: în R s-a petrecut o schimbare. Eu care judec sunt înainte de schimbare $R + S$, după schimbare $R_1 + S_1$; constatând schimbarea, judecând că norul mânat de vânt a acoperit luna, pretind că S a rămas neschimbat și că s-a produs un raport $R' \parallel a_s$, adică, experiența nouă ce o fac, evenimentul înregistrat prin judecată și adăugat la R este terminarea raportului $R \parallel a_s$, și zic: evenimentul s-a petrecut în lumea obiectivă, iar eu îl iau numai la cunoștință.

Schimbarea se petrece în S, dacă d. e. dimineața deșteptându-mă iau ceasornicul în mână pentru a vedea dacă e vreme să mă scol. În acest caz înainte de a face această mișcare, am fost $R + S$, după mișcare $R_1 + S_1$; constatând schimbarea, judecând că trebuie să consultez ceasornicul, pretind – și trebuie în mod logic să pretind – că R a rămas neschimbat, dar s-a produs un raport $S' \parallel a_r$, adică mișcarea ce s-a ivit a fost efectul (ca succesiune) a unui S' care a precedat-o și care nu sunt eu.

De aceste probleme a eșuat critica cunoștinței de până acuma. Într-un mod naiv s-a identificat în cazul dintâiu S cu corpul meu și s-a zis: Din capul locului e dată o dezbinare între S și ceea ce nu este S, obiectele din afară, prin urmare schimbarea constatată afară de mine este ca fenomen un produs al [111] simțurilor mele, al corpului meu sau, cel puțin, trebuie să existe un paralelism între simțuri (corp) și obiectele din afară, iar cauza productivă este transcendentă.

În cazul al doilea mișcarea corpului meu este un efect direct al voinței mele; sau cel puțin o succesiune regulată (și stabilită prin obișnuință) a reprezentărilor ce se ivesc și a mișcărilor corpului, uitându-se că „acțiunea” corpului meu este identică cu R care sunt „Eu în acțiune”.

De aici au urmat discuțiuni încurcate: dacă intuiția, lumea obiectivă sunt ceva deosebit de senzațiile simple ale corpului sau sunt identice; de aici a rezultat definițiunea corpului înzestrat cu calități etc., în fine de aici și-au luat sborul toate speculațiunile fantastice, fie materialiste, fie idealiste.

Analiza și descrierea exactă a cunoștinței arată condițiunile schimbărilor ce se pot petrece și ce se pot constata. S-a văzut că prin judecată se înfăptuiește o lărgire a orizontului Eului empiric, care se datorește faptului că Eul jertfește la fiecare judecată o parte din sine, identificându-se cu partea rămasă.

Deci toate judecățile mele, ale individului, sunt întemeiate pe premisa că Eu sunt intelect, și corpul meu face parte din întregul complex de senzații și totodată că sunt corp și că afară de intelectul meu mai sunt și alte intelecte. Deci trecerea de la o judecată la alta nu poate schimba nimic în complexul de elemente limitat prin noțiunea $A / R+S'$, ci schimbă numai raportul între elementele diferențiate. Și

cunoștința individului este c o n s t a t a r e a elementelor, deci formarea sumei lor, și le constată ca terminațiuni ale raporturilor de succesiune ce se ivesc; ea se prezintă ca o sumă $R + a_s + b_s + c_s + \dots x_s$ sau $S + a_r + b_r + c_r + \dots x_r$, sau, considerându-se $a_s \dots a_r$ ca terminare a raporturilor $R' \parallel a_s \dots S' \parallel a_r$, ca sumă $R + R' + R'' \dots$ sau $S + S' + S'' \dots$

Comunicarea, intelectuală sau, în general, între corpuri, ni se prezintă acum în următorul mod. Dacă în R s-a petrecut o schimbare, această schimbare este $R' \parallel a_s \dots$, iar dacă în S s-a produs o schimbare, avem $S' \parallel a_r \dots$, care raporturi îmi dau în [112] temeiul identității elementului a o sumă $S' + R'$, care este alt individ. Această sumă formează baza pentru comunicare; căci având o serie de schimbări în R constatate ca a_s, b_s etc., deci ca distanțare a corpului meu de un S', noi avem raporturile $R' \parallel a_s + R' \parallel b_s \dots$ sau $R' \parallel a_s + b_s \dots$ și, $a_s + b_s \dots$ fiind în acest caz expresia lui S', corpul afară de noi se prezintă ca $R' + S'$. Ca știință a noastră $a_s + b_s \dots$ este S, iar $a_r + b_r \dots$ R, prin urmare avem ecuațiunea $R + S = R' + S'$, rezultată din $R + a_s + b_s \dots + S + a_r + b_r \dots = R' + a_s + b_s \dots + S' + a_r + b_r \dots$

Se-nțelege că această ecuațiune este valabilă numai în limitele noțiunii „comunicării”, și anume de la „comunicarea intelectuală” până la „simplul reflex” al corpurilor.

Aceste deducțiuni, întemeiate pe premise raționale și evidente, pot forma platforma pentru o psihologie și logică rațională. Aplicarea lor, după ce s-a precizat rolul comunicării, este ușoară și descarcă pe fiziologi, psihologi și logicieni de sarcina de a face teorii absurde sau de a adopta premisele dubioase ale sistemelor tradiționale.

III. UNIVERSUL

1. Natura. Materia și forța

Orice judecată nouă, orice îmbogățire a intelectului meu omenesc, s-a săvârșit în temeiul adăugării de reprezentări la complexul de reprezentări, care adăugare a reclamat pozițiunea unui raport de succesiune între o reprezentare oarecare și senzația intrată ca reprezentare în intelectul meu. Prin această adăugare s-a petrecut o schimbare în intelectul meu, iar corpul a rămas neschimbat. Orice mișcare a corpului meu s-a dovedit a fi identică cu un raport de succesiune postulat între o senzație oarecare și reprezentarea care devine o senzație a corpului meu. Combinațiunea amânduror schimbărilor ne-a dat n o ț i u n i l e spațiului și timpului: a corpurilor în mișcare. Totalitatea corpurilor în mișcare este natura. Înțelesul raportului de coexistență și postularea raportului de succesiune între senzații și reprezentări este deci: toată cunoștința noastră stă în constatarea raporturilor între corpurile în mișcare. Liniștea este anularea [113] diferențierii, este pozițiunea identității complexului de elemente. Diferențiindu-se complexul de elemente,

există omul care judecă, cu corp și intelect, spațiul, timpul, natura ca totalitate a corpurilor în mișcare.

Iar senzațiile care vin și dispar și iarăși apar și-au făcut datoria și nu mai joacă nici un rol „pentru sine”: corpul în mișcare predomină. Și omul, analizând corpul său, corpurile străine și toate relațiunile între corpuri, s-a izbit mereu de acea reprezentare inexplicabilă care produce mișcarea în lumea obiectivă (și îmbogățește complexul său de reprezentări) și de acea senzație inexplicabilă care produce mișcarea corpului său (și îmbogățește complexul său de senzații).

Și acea reprezentare necunoscută a fost numită forță, iar senzația necunoscută este voința (motorul mișcării „autonome”).

Menținem ecuațiunea $R + S = R' + S'$, adică multiplicitatea Subiectelor care judecă, care sunt oameni. Acest $R' + S'$ îmi este dat ca corp între alte corpuri, ca și animalele, plantele, corpurile anorganice⁶. Am căpătat $R = R'$, în temeiul constatării relațiunilor între R și S' , identice cu relațiunile între S și R' , din care a rezultat că orice judecată a mea, exprimată prin trecerea de la R la R_1 , a avut ca urmare trecerea de la S' la S_1 , și invers: orice judecată a celuiilalt individ, exprimată prin trecerea de la R' la R_1 , a dat ca rezultat trecerea de la S la S_1 . Adică, în mine care cuget și judec s-a schimbat R în R_1 , iar S a devenit S_1 , d. e. am formulat judecata printr-un gest, vorbire etc.; acest S_1 a devenit pentru celălalt subiect motivul schimbării lui R' în R_1 , prin care fapt S' devine S_1 : dânsul a răspuns ... etc.

Limita seriilor de schimbări se ajunge când S' reprezintă „totalitatea corpurilor în mișcare” (cuprinzând și corpul meu), în care caz schimbarea lui R în R_1 este identică cu „constatarea forței”, a unui R' fix și invariabil, a cărui expresiune este S' în care au fost înregistrate toate schimbările posibile. [114]

În mod schematic se prezintă cele spuse în următorul mod:

$$\begin{aligned} S' \times S &= R_1 \\ R' \times V &= S_1, \\ S_1 \times S' &= R_1 \\ R_1 \times V' &= S_1 \end{aligned}$$

din care urmează

$$\begin{aligned} S_1 &= S' \times S \times V \\ S_1 &= S_1 \times S' \times V' \end{aligned}$$

$$\text{iar din } R + S = R_1 + S_1$$

urmează

$$\begin{aligned} R + S &= R_1 \times V \\ &= S' \times S + S' \times S \times V \end{aligned}$$

⁶ Pe baza analizei noastre se poate da, se-nțelege, și o psihologie a animalelor. Dacă pentru oameni ecuațiunea $R + S = R' + S'$ ne dă, în cursul schimbărilor constatate, $R + a_s + b_s + c_s \dots + n_s + S + a_r + b_r + c_r \dots + n_r = R' + a_s + b_s \dots + n_s + S' + a_r + b_r \dots + n_r$, pentru un anumit animal vom ajunge d. e. numai la formațiunea $R + a_s + b_s + S + a_r + b_r = R' + a_s + b_s + S' + a_r + b_r$.

$$\begin{array}{l}
 \text{din} \quad R' + S' = R' + S' \\
 \text{urmează} \quad \begin{array}{l} R' + S' = R_1 + S_1 \times V' \\ \quad \quad \quad = S_1 \times S' + S_1 \times S' \times V \end{array} \\
 \text{dacă punem} \quad \begin{array}{l} V = 0 \\ V' = 0 \end{array} \\
 \text{avem} \quad \begin{array}{l} R + S = R_1 = S' \times S \\ R' + S' = R_1 = S_1 \times S' \end{array}
 \end{array}$$

ceea ce însemnează că, dacă eliminăm acea forță necunoscută, care lucrează în individ și care face ca corpul său să se miște, încetează orice comunicare intelectuală. Ca exemplu aducem iarăși visul: noi nu putem ști dacă și ce visează un om care doarme fără a se mișca. În acest caz avem pozițiunea

$$\begin{array}{l}
 R + S = R_1 + R_1 \times V \\
 \quad \quad \quad V > 0 \\
 \text{deci } R + S = S + S' + S \times S' \times V \\
 \text{iar } R' + S' = R_1 + R_1 \times V \\
 \quad \quad \quad V = 0 \\
 R' + S' = R_1 = S_1 \times S',
 \end{array}$$

adică din individul care doarme e dat numai un complex de senzații, fenomenul corpului său, ca „produs” (constatare) a raportului între acest individ ca „obiect” și simțurile (corpul) mele. Lipsind V' , noi nu putem intra în comunicare intelectuală. Valabilitatea pozițiunei $V' = 0$, pentru acest caz, o putem constata prin o serie de încercări și lăsăm să urmeze

$$\begin{array}{l}
 S_1 \times S' \\
 S_2 \times S' \text{ etc., [115]}
 \end{array}$$

care sunt mișcări ale corpului nostru pentru a-l deștepta pe cel ce doarme. Dacă reușim să căpătăm în sfârșit $S_3' = R_3 \times V' = S_3 \times S_3' \times V$, adică reacțiunea corpului aceluși individ, putem afirma: $V' > 0$, individul trăiește.

Cazul comunicării intelectuale generalizat ne dă noțiunea forței, ca limită a comunicării. Menținând ecuațiunea $R + S = R' + S'$, orice schimbare în R este dată ca produs între S și S' , iar orice schimbare în S ca produs între R și V , și avem

$$\begin{array}{l}
 R = S \cdot S' \\
 S' = R' \cdot V'
 \end{array}$$

din care urmează $R = S \cdot R' \cdot V'$.

Dacă nu „voim” să comunicăm această schimbare, dacă nu voim să „mișcăm corpul nostru”, S rămâne stabil, iar R se schimbă mereu pe baza schimbării lui S' având produsele

$$\begin{array}{l}
 S \times S' \\
 S \times S_1 \\
 S \times S_2 \\
 \text{-----} \\
 \text{deci } R = S \cdot R' \cdot V' \\
 R_1 = S \cdot R'' \cdot V'' \text{ etc.;}
 \end{array}$$

și în acest caz S_1 se prezintă ca un produs al reprezentării numită materie (m) și a unei voințe numită forță (p), deci $S' = m \cdot p$.

În general vorbind, totalitatea corpurilor în mișcare, universul, se înfățișează ca o serie de produse $S \times S' + S \times S_1 + S \times S_2'$ etc. reprezentată prin suma $R_1 + R_2 + R_3 + \dots$, iar substituind pentru $S' m \cdot p$, căpătăm corpurile în mișcare ca o sumă de produse $S \times m \cdot p + S \times m_1 p_1 + S \times m_2 p_2 + \dots = S \times M \cdot P$; în temeiul comunicării intelectuale căpătăm: $S \times M \cdot P = S' \times M \times P = S'' \times M \times P$, din care urmează că spațiul dat ca senzația unui individ reprezintă limita spațiului în timp, iar spațiul infinit în timp, continuitatea totalității corpurilor în mișcare, e dat prin $M \times P$.

Aceste deducțiuni au format baza pentru speculațiunile metafizice. Nu trebuie să explic în amănunte că d. e. metafizica lui Spinoza cât și cea a lui Schopenhauer sau Fichte, teoria materialistă etc., cât și toate criticele cunoștinței înainte și după Kant, își găsesc explicațiunea în deducțiunea precedentă. Dar, notez aci, că toate teoriile de felul acesta se întemeiază pe postulatul succesiunii [116] între R și S în raportul de coexistență $R + S$, care postulat este identic cu dualismul între corp și spirit (intelect) și este, în sfârșit, identic cu tendința de a forma suma $A_r + A_s$ – adică totalitatea corpurilor în mișcare, infinită în spațiu și timp.

Toate problemele metafizice despre care filosofia tradițională pretinde că trebuie să rămână un mister și-au găsit deslegarea prin analiza noastră. Numai o analiză incompletă a putut pune chestiunea absolutului ca principiu transcendent sau immanent.

În ceea ce este nu domnește nici independență nici dependență, nici lumină nici întunec, nici plăcere nici durere; ci, ceea ce este se constată a fi și se poate constata că este numai fiind o luptă continuă între independență și dependență, între lumină și întunec, plăcere și durere. Universul nu este creațiunea omului, nici omul nu este creațiunea universului, dar omul este o parte din univers, cum și universul este o parte din om. Înainte de nașterea omului a fost universul și va fi și după moartea sa, iar cât trăiește omul este universul și omul în el. Dar nu s-a născut omul din univers, nici universul nu s-a ivit odată cu omul. Ci născându-se omul, în univers s-a petrecut o schimbare, care este judecata mea: s-a născut un om. Și acest om moare, se descompune; în univers s-a petrecut o schimbare, care este judecata mea: a murit un om.

Și de la naștere până la moarte omul n-a fost altceva decât o serie de mișcări, din care eu am realizat o serie de judecăți, cum ne-au dat judecăți și zborul unei păsări, mișcarea unei frunze în vânt și jocul valurilor mării.

Iar în temeiul comunicării intelectuale, în general în temeiul identității elementelor, am făcut concluziunea sigură, că Eu ca individ sunt pentru alți indivizi – ca parte din univers pentru celelalte părți ale universului – iarăși numai o serie de mișcări, de gesturi, de schimbări, care, constatate ca senzații în alt Subiect schimbă, îmbogățesc complexul de reprezentări al acestuia.

2. Dumnezeu

După diferențierea complexului de elemente ajunge senzația unei raze de lumină, a unei adieri de vânt, pentru ca să înceapă seria de judecăți, cunoștința noastră despre tot ce este. [117]

Dar cu această senzație începe și tragedia omului. În jocul de succesiune continuă a senzațiilor și reprezentărilor, în cursul judecăților, omul în zadar caută să găsească un sprijin pentru a salva identitatea Eului său. Singura scăpare este identificarea Eului cu complexul de reprezentări, dacă schimbarea s-a petrecut în complexul de senzații și identificarea sa cu complexul de senzații, dacă schimbarea s-a ivit în complexul de reprezentări. În cazul dintâiu, individul este cel ce voiește, este liber în acțiunile sale, în cazul al doilea altă voință mai tare decât a sa, altă putere, a influențat asupra sa, făcându-l slab și dependent.

Această putere, care mișcă universul și subjugă voința omului, a fost numită Dumnezeu. În acest înțeles, Dumnezeu nu este un produs al fanteziei, cum cred materialistii, nici voința nu este o creațiune eronată a psihologiei, cum pretind determiniștii, ci sunt noțiuni, identice cu postulatul continuității succesiunii între reprezentări și senzații, deci condițiuni neapărate pentru ca individul să poată judeca, să poată constata schimbările între elementele diferențiate.

Un joc al fanteziei este zeitatea concepută ca individ determinat în spațiu și timp, precum este eronată „obiectivarea” voinței, a Eului absolut; a atomilor-forțe etc.

Rămâne ca o condițiune minimă pentru afirmarea existenței individuale pozițiunea voinței, și pentru afirmarea existenței universului pozițiunea zeității, a cauzei supreme.

Să nu se creadă însă că am încercat aci să dovedesc existența lui Dumnezeu, cum n-am încercat nici când a dovedi existența vreunui lucru. Toată încercarea mea se concentrează asupra deducțiunii tuturor noțiunilor dintr-un principiu evident, care este principiul identității. Am arătat că noi nu putem forma nici o judecată, nici o noțiune, decât anulând acest principiu prin diferențiere și fiecare noțiune, în acest fel, reclamând o noțiune opusă care o limitează (anulează), afirmă prin acest fapt evidența principiului identității.

Credința în cauza supremă, într-o zeitate, închipuită ca persoană, n-a isvorât, se-nțelege, dintr-o analiză a datelor, ci este rezultatul concluziunii prin analogie, că fiecare mișcare este [118] efectul unei voințe, este „un gest voit”, deci lumea este, în religiile monoteiste, „gestul creator al persoanei dumnezeiești”.

Filosofii și reprezentanții științelor exacte au putut lesne să arate că această „persoană” nu există. Dar rămâne *g e s t u l*, care împinge în mod fatal la pozițiunea reprezentării căreia i-a succedat gestul-senzație. Din analiza insuficientă au rezultat discuțiunile asupra „existenței” acestei reprezentări și a „calităților” ei.

Există însă reprezentări și senzații, și există atâtea câte se constată a fi în temeiul succesiunilor, și prin succesiunea lor se constată toate cele ce sunt.

Dacă zice cineva că „există Dumnezeu, există materia, forța, există spațiul și timpul, omul cutare”, aceste cuvinte sunt o serie de senzații, ca și râul ce curge, mâna mea care scrie, și aceste senzații stau în raport de coexistență cu reprezentările aceluși om; iar prin trecerea continuă a reprezentărilor aceluși om în grupul senzațiilor, prin raportul de succesiune, voi avea judecățile: acel om crede că există Dumnezeu, spațiul, timpul etc. Intrând cu el în comunicare intelectuală, se va putea conveni asupra formulării prin cuvinte a răspunsurilor la întrebările: „ce este Dumnezeu, spațiul, timpul etc.”. Studiul de față reprezintă o încercare de a găsi formulele pentru aceste noțiuni, în temeiul analizei vieții proprii și a schimbărilor în lumea obiectivă.

C r i t i c a c u n o ș t i n țe i, analiza datelor, trebuie să se oprească aici. În fața lumii, a universului, stă individul, judecând, îndeplinind fapte, afirmând și negând. Voința se izbește de voință, puterea de putere. Din haosul acestor lupte au rezultat câteva judecăți, câteva noțiuni, câteva vorbe.

Dar, *c u n o ș t i n ța c â ș t i g a t ă* în acest fel nu ne mulțumește. Știm că din schimbările ce se petrec am prins numai crâmpoie neînsemnate și, totodată, știm că, pierzând fragmente, ne-am pierdut pe noi înșine. De aici isvorește dorința de a urma în infinit seria de judecăți, de a conserva cu toate mijloacele ceea ce am cunoscut că suntem noi, indivizii.

Și, făcând concluziunea sigură că corpul nostru se va dizolva ca orice alt corp și că prin dizolvarea sa încetează limitarea [119] reciprocă a noțiunilor antitetice, încetează diferențierea elementelor prin care ne-am găsit pe noi înșine, – viața noastră este o luptă continuă între instinctul de conservare, care cere imperios continuitatea Eului empiric, și între rațiune care limitează conștiința individului prin moarte.

Etica trebuie să descopere principiul care împacă conflictul între instinctul de conservare și rațiune. [120]